

Dit boek werd gemaakt in samenwerking met Erfgoed, gemeente Utrecht

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt door financiële steun van:

Bo-Ex, Utrecht

Carel Nengerman Fonds, Utrecht

Fentener van Vlissingen Fonds, Utrecht

Fonds Stadsverfraaiing, Utrecht

De Gijselaar-Hintzenfonds, Amsterdam

K.F. Hein Fonds, Utrecht

Hendrik Muller fonds, Den Haag

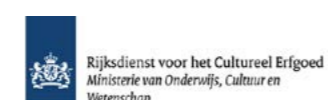
Prins Bernhard Cultuurfonds Utrecht

Provinciaal Utrechts Genootschap van Kunsten en Wetenschappen (PUG), Utrecht

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort

ISBN 978 90 5345 553 1

© 2019 de auteurs, p/a Stichting Matrijs, Utrecht

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm zonder voorafgaande toestemming van Uitgeverij Matrijs.

INHOUD

WOORD VOORAF 7

DE MODERNISERING VAN UTRECHT 9

1 KROMME RIJN 17

WONEN IN DE LUWTE VAN DE STAD

Gerrit Rietveld (1888-1964) 20
Woning Theissing 1959 22
Stadionflat 1958 26

2 HALVE MAAN 29

VOOR DE BETER GESITUEERDE WERKNEMER

Jan Boon (1918-1988) 32
Herderplein 1955 34
Pniëlkerk 1955 40

3 PIJLSWEERD EN ST.-JACOBSSTRAAT-LOUDNOORD 43

KANTORENBOULEVARD

Helene Hulst-Alexander (1914-1965) 46
Vrijgezellenflat 1958 48
Concordiagebouw 1954 52

4 TOLSTEEG-HOOGRAVEN 57

ORDENING IN HERKENBARE BUURTEN

Stinus van der Stad (1909-1975) 60
Tjempahof, Rijnestehof en Robijnhof 1955-1957 62
Marcuskerk 1958 68

5 LAGEWEIDE 73

INDUSTRIE IN DE POLDER

PEGUS-kantoor 1952 76
Centrale Lage Weide 1959 80

6 KANALENEILAND 85

EEN ECHT MODERNE WIJK

Jan van Grunsven (1926-2002) 88
Winkelcentrum Rijnbaan 1961 90
Christus Koningkerk 1961 94
Openbare Leeszaal 1966 96

WOORD VOORAF

7 TUINDORP-OOST 99

MIDDENSTANDSWIJK IN HET GROEN

Piet Dingemans (1910-1970)	102
Dingemanshuis 1964	104
College Blaucapel 1965	110

8 DE UITHOF EN RIJNSWEERD 113

UNIVERSITEITSCAMPUS MET GOUDKUST

Sjoerd Wouda (1915-1987)	116
Transitorium I 1964	120

9 OVERVECHT 125

JARENZESTIGWIJK MET EXPERIMENTEN

Jop Leicher (1918-2002)	128
Flatgebouw Tannhäuserdreef 1964	130
Experimentele flats 1971	134

10 DE BINNENSTAD 139

BEHOUDEN OF VERNIEUWEN?

SHV-kantoor 1960	142
Hans Blijdenstein (1911-1997)	146
Neudeflat 1961	150
Secretariaatsgebouw Jaarbeurs 1962	158

11 HOOG CATHARIJNE 159

TOEKOMSTVISIE IN EEN VERANDERENDE TIJD

Koen van der Gaast (1923-1993)	162
Clarentuin 1973	164
Katreinetoren 1973	168

Noten	170
Bronnen	178
Architecten, kunstenaars, stedenbouwkundigen en groenontwerpers	181
Illustratieverantwoording	183
Over de auteurs, met dank aan, colofon	184

Getuigen van een bijzondere periode

In de jaren twintig van de vorige eeuw liet burgemeester Joachim Fockema Andreae een ontwerp maken van de stad Utrecht in de nabije toekomst. In het plan, dat door de bekende architect en stedenbouwkundige Hein Berlage samen met de directeur Gemeentewerken Lambertus Nicolaas Holsboer werd uitgewerkt, waren nieuwe woonwijken, grote industrieterreinen en zelfs een vliegveld opgenomen. Het plan was ambitieus, want die nieuwe, moderne stad moest zo'n 450.000 inwoners huisvesten, ruim 300.000 meer dan Utrecht er op dat moment had. Naast een uitbreidingsplan was het nadrukkelijk ook een verkeersplan, want hoewel er rond die tijd maar af en toe een auto door de Utrechtse straten reed, was toch wel duidelijk dat de verkeersstromen in de decennia daarop sterk zouden toenemen. Maar hoe vooruitstrevend ook, was het ontwerp niet erg realistisch. Veel van de nieuwe wijken waren ingetekend op grondgebied dat niet tot de gemeente Utrecht behoorde. En dat zou een hardnekkig probleem blijken, want ondanks dat de wens om de gemeentegrenzen uit te breiden al terugging tot 1910, zou het nog tot 1954 duren voordat het eindelijk zo ver was. Naast het verzet van de buurgemeenten en de taaie bureaucratie zorgden ook de crisis uit de jaren dertig en de Tweede Wereldoorlog voor vertraging.

Hoewel de grensuitbreiding van 1954 minder groot was dan Utrecht wilde – er werd gevreesd dat het slechts voldoende zou zijn tot 1970 – konden de stedenbouwers wel aan de slag. Tolsteeg-Hoograven en Kanaleneiland waren de eerste grote wijken die vorm kregen. Wijken die Utrecht ook een nieuwe tijd in moesten loodsen. Burgemeester Coen de Ranitz vond dat in 1969 goed gelukt: 'Op het Kanaleneiland kreeg Utrecht voor het eerst de gelegenheid om, niet gehinderd door een oude bebouwing of gemeentelijke grenzen, een nieuwe stadswijk tot ontwikkeling te brengen volgens de toen heersende opvattingen over stede- en woningbouw.' Om in hetzelfde blijde proza te vervolgen: 'In 10 jaar tijds

groeide hier een stadswijk, waarop Utrecht terecht trots kan zijn. [...] Op het gebied van de volkshuisvesting kon zonder overdrijving gesproken worden van een revolutie.' Die enorme vooruitgang kwam volgens hem mede door de overstap naar de bouw van flats, die vanaf 1950 geleidelijk in Utrecht toenam. 'Het was juist deze hoogbouw, waarin de nieuwe gedachten geconcretiseerd konden worden' en dat was terug te zien in moderne voorzieningen als 'de geysers en douchecellen, de vuilstortkokers, de voordeurtelefoons, het centraal antennesysteem, de centrale verwarming en de liften'.¹

Maar hoe opvallend ook, het was zeker niet alleen hoogbouw die in de naoorlogse decennia in Utrecht tot stand kwam. De snelle groei van de stad vroeg weliswaar om grote modernistische wijken, maar daarnaast werden er ook allerlei andere bijzondere gebouwen gerealiseerd. Soms op particulier initiatief, zoals enkele villa's van Gerrit Rietveld langs de Kromme Rijn, maar ook door grote bedrijven, zoals de Centrale Lage Weide van PEGUS. In dit boek wordt een selectie besproken van de vele gebouwen die tussen 1945 en 1975 in Utrecht verrezen. Gebouwen die soms opvallen door hun strakke modernistische lijnen, maar vaak ook door de mooi uitgewerkte details. En door de bijzondere kunstwerken die erop of er vlakbij in de openbare ruimte werden gerealiseerd. Vaak ontworpen door gepassioneerde architecten en kunstenaars, waarvan er enkele ook in dit boek worden belicht.

Het is te hopen dat veel van deze naoorlogse gebouwen, waarvan sommige sinds kort als gemeentelijk monument zijn beschermd, nog lang onderdeel mogen uitmaken van Utrecht, zodat ook deze periode in de lange geschiedenis van de stad goed wordt vertegenwoordigd.

René de Kam
Conservator Stadsgeschiedenis Centraal Museum